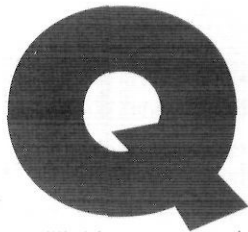

Sostenibilitat i democràcia participativa

Lluís Planes

Quan parlem de *sostenibilitat* ens referim a «la forma de desenvolupament econòmic i social humà que permet la diversitat i evolució plena del patrimoni ambiental i cultural existent a cada territori, en termes d'igualtat, equilibri i respecte recíproc». Una altra definició, avalada per l'ONU i més antropocèntrica, ens esmenta «aquell desenvolupament que permet satisfer les necessitats de les generacions presents sense comprometre les de les generacions futures».

Aquest ambiciós objectiu –tal vegada horitzó inabastable– hauria d'inspirar i orientar totes i cadascuna de les actuacions humanes. Davant l'elevat grau de complexitat de les societats actuals, és impensable apropar-s'hi sense una bona planificació de les línies estratègiques a emprendre i dels seus programes d'actuacions més detallats que les materialitzin. Aquest és, ni més ni menys, la raó de ser de les agendes 21, tal i com es van formular a la primera Cimera de la Terra de Rio de Janeiro l'any 1992, on tots els estats signants, inclòs l'espanyol, es comprometien a fomentar la redacció de les agendes 21 al conjunt dels seus territoris per a l'any 1996, en el benentès que l'escala natural per la qual cal iniciar aquesta planificació és el municipi. Si bé el retard és ja a hores d'ara considerable, també és cert que els ajuntaments catalans han esdevingut pioners i els més avançats d'Europa en aquest aspecte. El seu paper ha estat, amb l'ajut metodològic i econòmic de les diputacions, el d'impulsar la redacció d'aquestes agendes d'actuacions en bé de la sostenibilitat dels nostres pobles i ciutats.

La participació ciutadana: el gran repte

Ara bé, si a Rio es va concebre l'Agenda 21 com aquest pla d'actuacions formulat pel conjunt d'agents afectats de cada territori –sense ja implicació dels quals la sostenibilitat és rotundament impossible–, la reflexió que ara ens cal per valorar el camí fet fins ara als municipis catalans –i entre ells força de les comarques de Girona– és si s'ha aconseguit realment aquesta implicació transversal, entesa com a participació extensiva dels tres àmbits socials: l'oficial o polític, el sectorial i el veïnal.

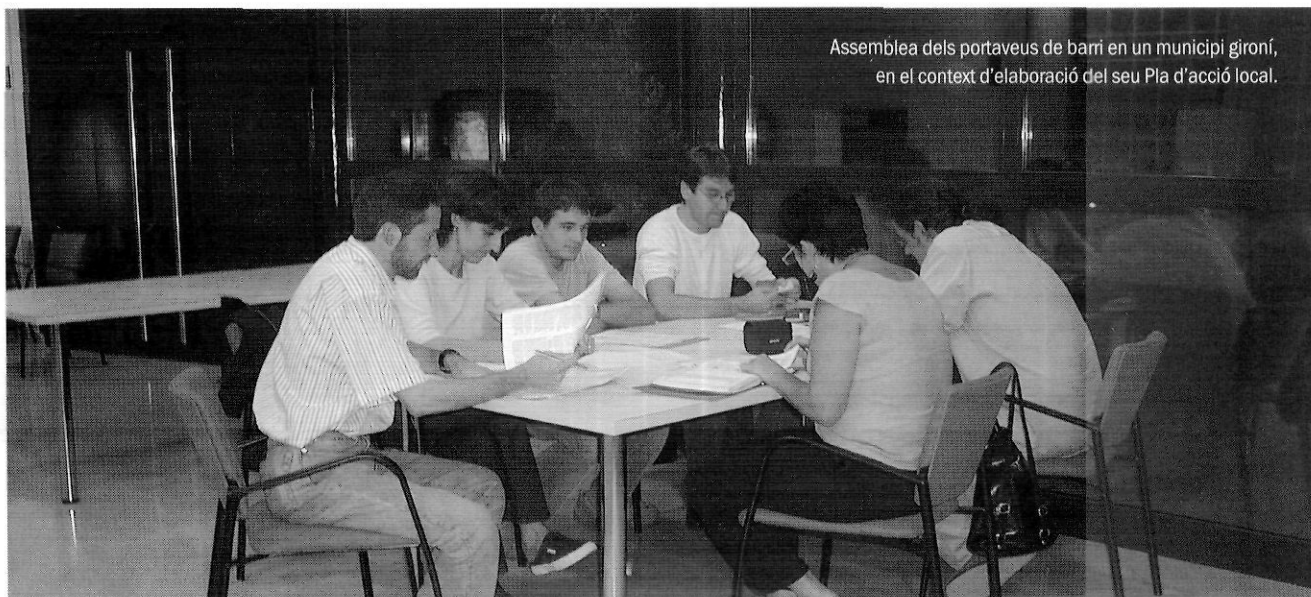
La resposta és clarament que no. Els percentatges de participació dels sectors i dels veïns dels municipis on s'han fet els estudis i propostes tècniques de Plans d'Acció Local per a la Sostenibilitat (PALS) o Agendes 21, en pocs casos superen l'1,5% o el 2%. Cal entendre, per tant, que els plans d'acció fets fins ara, si bé ja contempen fòrums d'informació i opinió públics, tot just encetem i amb dificultats aquest llarg camí.

Sense un increment progressiu de la participació sectorial i veïnal, no podem parlar rigorosament d'agendes 21 tal i com van ser formulades a Rio. En tot cas, es tracta essencialment de plans tècnics d'actuació per als ajuntaments. La qualitat tècnica assolida en els actuals Plans d'acció local per a la sostenibilitat és, en general, molt elevada, atesa la ja considerable experiència de les diputacions, així com l'assolida per la majoria d'empreses consultores. Malgrat tot, resta pendent conjuminar el component tècnic amb la participatiu, i això no serà factible sense, d'un costat, equilibrar per part d'ajuntaments i diputacions els recursos destinats a ambdós vessants i, de l'altre, sense una major implicació i iniciativa de la població. És, en definitiva, una qüestió essencial: si la degradació ambiental, social i cultural que avui dia patim és el resultat de la suma de tots els comportaments de persones, col·lectius i activitats econòmiques de cada territori i no només dels poders oficials, tampoc ells per si sols podran invertir-la.

Per confirmar aquesta tesi tan sols cal fer el senzill exercici de comprovar quins factors o aspectes causants d'impactes depenen de cadascun d'aquests tres àmbits de la societat. Vegem-ho:

– De les institucions (àmbit oficial) en depenen, entre d'altres, el planejament territorial i urbanístic, les infraestructures de recollida de residus, d'energia, de subministrament i depuració de les aigües, la prevenció de riscos, els serveis municipals de neteja i els serveis socials, així com –entre d'altres– el comportament ambiental intern (consum i gestió ambiental de cada servei i edifici del mateix ajuntament).

– Dels sectors socials i activitats econòmiques (àmbit sectorial) en depèn la quantitat, procedència i els criteris ambientals i ètics en els consums de productes, d'energia, d'aigua i d'altres recursos, la reducció i correcta gestió dels seus productes residuals, el seu comportament social, cultural i lingüístic, l'assoliment de certificacions de qualitat ambiental, el tipus d'oferta de productes al consumidor, etc.

Assemblea dels portaveus de barri en un municipi gironí, en el context d'elaboració del seu Pla d'acció local.

CONSELL VEÏNAL MUNICIPAL DE S'IS

— Finalment, dels habitants de cada municipi o territori (àmbit veïnal) depenen els criteris de compra (naturalesa, quantitat, eficiència i procedència), l'ús del cotxe, els consums domèstics d'energia i d'aigua, la reducció, reutilització i reciclatge dels residus, la llengua i cultura d'ús, l'acolliment i ajut a la integració dels immigrants veïns, els criteris ètics amb els estalvis... A més, cada comunitat humana de qualsevol escala té el dret i el deure democràtic de decidir el millor model econòmic, territorial, energètic, cultural, de mobilitat, urbanístic, de cooperació i solidaritat, pressupostari, etc. propis.

Així doncs, només si des de processos com l'Agenda 21 o d'altres similars som capaços d'estimular una represa de la responsabilitat per part del conjunt dels habitants, sectors i institucions de cada territori, a partir de generar sistemes orgànics de participació permanents i amb vida, iniciativa i voluntat pròpia, podrem instaurar progressivament el canvi de comportaments vers la sostenibilitat. L'acció i el compromís tècnic oficial, així com l'individual, són necessaris però no pas suficients. Cal també l'acció i el compromís col·lectiu.

Propostes per a una democràcia participativa

Aquesta implicació extensiva que hom reivindica pot semblar utòpica davant l'aparent desil·lusió i desinterès general per a les qüestions públiques, segurament en bona part a causa de les fortes càrregues laborals i fiscals que pateix la societat i de l'estímul permanent cap al consumisme i l'individualisme. Contra això cal l'art i l'experimentació de trobar els camins i el llenguatge adequats per estimular una progressiva i creixent participació. En aquest sentit, ja s'han encetat les primeres experiències i models que innoven en aquesta direcció, a partir de les Agendes 21 o bé amb l'elaboració de pressupostos participatius o amb altres iniciatives populars.

Abans, però, de comentar aquestes experiències, cal tenir present que la participació no és només finalista –per obtenir un millor document o millors propostes– sinó que també i per damunt de tot és un objectiu en si mateixa. No debades hem de concebre la participació com un procés obert de progressiva coresponsabilització de la població i de geminació natural el qual, molt probablement, no assolirà la maduresa fins d'aquí a uns quants anys o, fins i tot, diverses generacions.

Per modificar els hàbits de manera que siguin més sostenibles és necessari en primer lloc prendre consciència de la relació entre els propis comportaments i els impactes locals i globals que provoquen, cosa que no és possible sense rebre una bona informació –una informació, tal vegada, que va en direcció contrària a l'actual estímul consumista i que ha de ser de qualitat (plural, pedagògica, comprensible, objectiva, comparable)–, la qual no arriba ni s'integra realment si no es fa des de la participació col·lectiva, donant el protagonisme decisorí a les persones. Aquesta cadena lògica ens porta a demostrar que la sostenibilitat no és possible sense la democràcia, participativa per definició (*demos*: paraula grega que vol dir 'poble', i *-cracia*: paraula grega que vol dir 'força'). No són el mateix, per tant, les consultes ciutadanes puntuals –ja siguin en forma de fòrums, consells ciutadans o nuclis d'intervenció participativa (NIP), enquestes, bústies, etc.– i una democràcia participativa, en la qual és el poble qui pren les decisions des del consens sobre els principals afers públics.

De fet estem parlant d'un profund canvi social i personal, gairebé d'un salt sense precedents en l'evolució del món: el pas dels individus massificats i individualitzats a una societat feta de comunitats humanes multinivell i responsables, ben organitzades i comunicades, amb voluntat i esperit col·lectius propis, talment una membrana que permet l'entrada de tot allò positiu i esdevé impermeable a allò destructiu. Similar, de fet, al salt de la natura

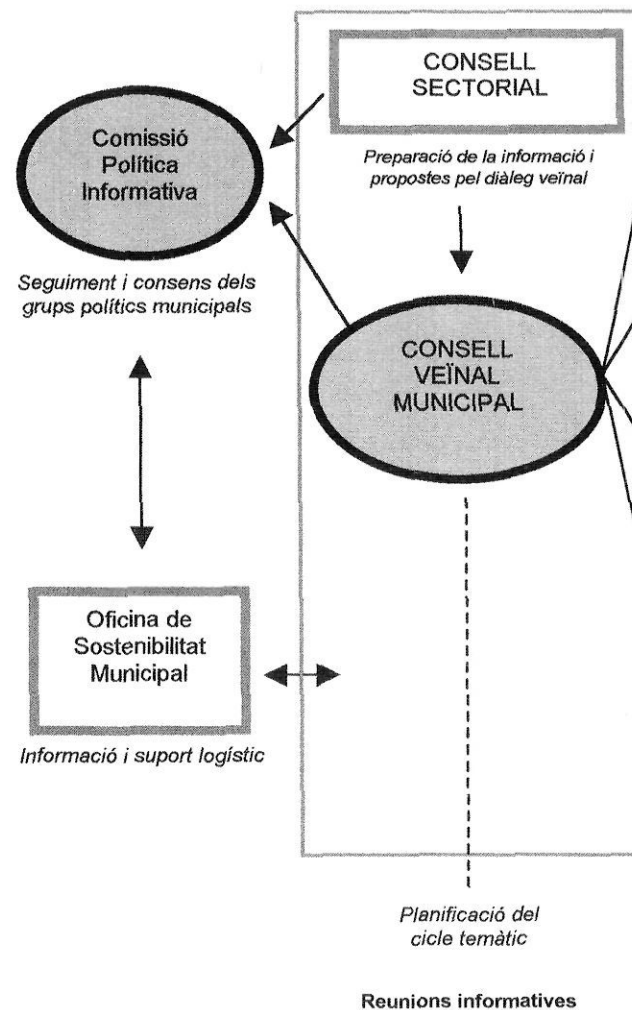
en passar dels unicel·lulars als metazous i que, dit sigui de pas, li va costar uns quants milions d'anys a culminar.

Com podem, doncs, més enllà dels clàssics fòrums informatius centralitzats i de caràcter eminentment tècnic –que ja s'ha vist que tenen unes grans limitacions en la participació–, articular nous espais més motivadors perquè no tan sols hi participin els sectors i persones més conscienciades, sinó els veïns i veïnes en general?

Els quatre factors d'una democràcia plena –(1) que tothom hi pugui participar de manera no massificada i independent, (2) que circuli informació de qualitat sobre el tema tractat, (3) que hi hagi espai per al diàleg i, finalment, (4) que es busqui l'acord per consens abans que per votació– i també les experiències en participació existents, ens mostren una sèrie d'aspectes clau que per si mateixos ja esbossen el sistema organitzatiu que ens cal articular. D'una banda, la informació i principals propostes sobre cada tema d'interès públic que es decideixi tractar convé que la preparin els que hi entenen: els tècnics, associacions, gremis i professionals afectats, tothora agrupats en consells sectorials. De l'altra, per a la participació veïnal extensiva i permanent, els grups han de ser petits per facilitar el diàleg i l'autoorganització, amb set o deu membres com a molt.

La proximitat de les reunions n'incrementa l'assistència. Cal, doncs, que es trobin a prop de casa, i per això cal que es constitueixin consells o assemblees a cada carrer. Si hem dit que és necessari que els veïns prenguin iniciativa pròpia a participar a l'hora de decidir els afers que els són públics, resulta fonamental articular la participació en base a les comunitats humanes de llar, carrer, barri i municipi; altrament, els grups no tenen ànima pròpia ni tampoc continuïtat. Aquestes comunitats podran informar-se i tractar els afers que afectin el seu nivell, subsidiàriament, a partir de la informació i propostes sectorials.

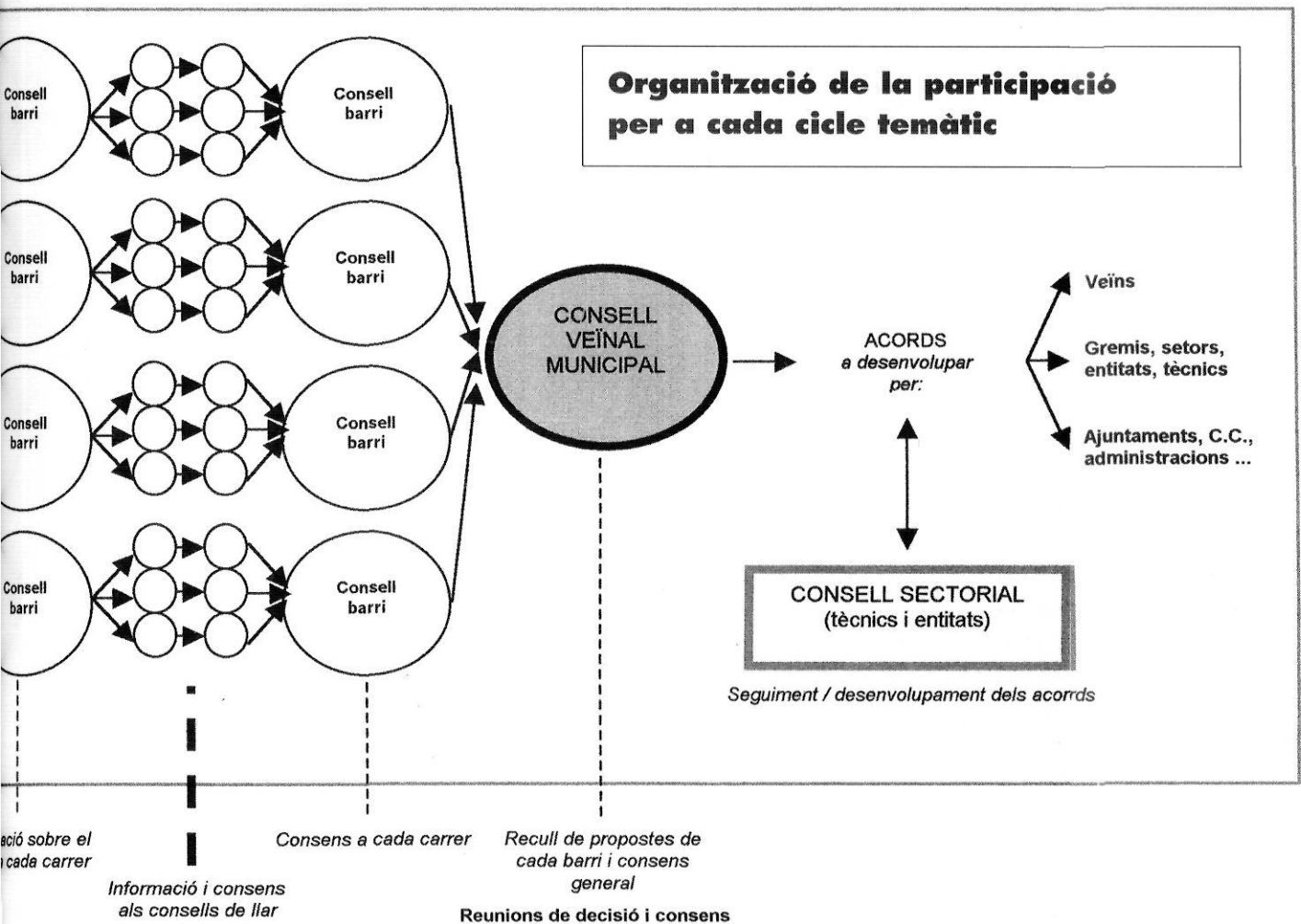
També s'ha constatat que els grups han de ser petits perquè no es manipulin, perquè tothom parli per igual i perquè les reunions no superin l'hora i mitja de durada. Al mateix temps, volem que tothom hi pugui participar, per la qual cosa cada comunitat menor nomenarà un portaveu dels seus acords consensuats a l'assemblea de la comunitat major. Així s'ha fet ja en les primeres experiències que tendeixen a implantar aquest sistema orgànic. És el cas de Sitges –on s'han començat a tractar els diferents temes de l'Agenda 21 local a partir de la iniciativa de l'Ajuntament i de la coresponsabilització veïnal i sectorial– i de Sils –en el marc també del Pla d'acció local–, així com de forma incipient en algun altre municipi a Catalunya. En aquestes poblacions l'assemblea municipal –o consell veïnal municipal, segons s'ha anomenat a cada lloc– està constituïda per un portaveu de l'assemblea veïnal de cada barri que, de moment, hi ha volgut participar. Igualment, l'assemblea de cada barri és conformada pels portaveus dels seus carrers que s'hi van afegint, els quals són constituïts pels portaveus de les seves llars. Es genera així un *arbre d'assemblees o xarxa neuronal* on cada portaveu fa d'enllaç de la seva assemblea amb el nivell territorial major.

Val a dir que fins que el sistema no està prou madur, les reunions es fan inicialment a només dos nivells: a l'Assemblea –o Consell Veïnal– Municipal, amb els portaveus de cada barri, i a cada barri, on es convoca tots els seus veïns. Un cop allà, segons l'afluència, aquestes últimes s'agrupen en assemblees menors per carrers o veïnats, les quals alhora nomenen un portaveu per posar després els seus acords en comú amb la resta d'assemblees dels carrers del barri.

Tècniques complementàries que es van provant per estimular l'assistència a les assemblees del barri són, a banda d'informació de la temàtica a tractar per la via massiva –cartes, cartells, mitjans de comunicació locals i comarcals, web, etc.– l'elaboració de senzilles enquestes distribuïdes a les escoles locals perquè els nens i nenes les portin a casa per respondre-les en família. Després, un portaveu de la llar la portarà a l'assemblea del seu barri per posar en comú les respostes i buscar el posterior consens col·lectiu.

Ja hem dit abans que per poder decidir i consensuar models del poble, línies d'actuació, etc., cal disposar d'una bona informació. És per això que abans de la fase de presa de decisions territorial es realitzen sessions informatives per tots els mitjans disponi-

bles: publicació d'una fitxa pedagògicoinformativa sintètica i atractiva, divulgada a través de publicacions locals, de xerrades informatives a cada barri o, si no és factible, centralitzades. Igualment, la informació pot circular també per la via orgànica; és a dir, a través de l'arbre d'enllaços, on cadascú simplement ha de fer-la arribar als membres de la seva respectiva assemblea. D'aquesta manera, amb un mínim cost i temps, tothom pot acabar rebent les informacions de la mà del seu enllaç.

És probable que a l'inici, la lenta assimilació d'aquest nou model de presa de decisions pública generi resistències i ineficiència. Per això, cal concebre'l com una llavor de potencial desenvolupament lent i progressiu. Tot i aquestes dificultats naturals, en l'experiència de Sitges –podeu trobar força informació teòrica i pràctica del procés a www.sitges.org/comvolemsitges– la participació en els primers temes tractats ha arribat fins a 12 barris i a unes 600 llars. En el cas de Cardedeu –www.cardedeu.org/assemblea– s'han efectuat dos cycles temàtics, i s'ha arribat a 6 barris i a més de 200 llars. Pel que fa a les comarques de Girona i en el cas de Sils, el Consell Veïnal Municipal està integrat per portaveus de sis veïnats i al voltant d'una cinquantena de llars.

A diferència d'altres processos més convencionals, aquest sistema orgànic té, com a principal actiu, que un cop acabats els treballs tècnics de l'equip extern, els òrgans de participació continuen amb el seu lent i progressiu creixement i independència per anar tractant altres temàtiques en el futur i poder fer-ne un seguiment més ric i participat, fonamentat en la recerca del consens: buscar l'acord col·lectiu, sobretot allò que beneficiï el conjunt de la comunitat, per sobre de l'interès particular, i a partir del diàleg i la cordialitat. Són, si més no, experiències que poden aportar nous elements de cara a afrontar aquest repte de la indestruïble relació entre la sostenibilitat i la democràcia participativa, les quals podrien quallar perfectament –adaptant-los a cada realitat i i creativitat local– en els múltiples municipis que ja han elaborat el seu Pla d'acció local per a la sostenibilitat i que tinguin interès a aprofitar el capital tècnic i social generat amb l'objectiu de consolidar espais d'informació, diàleg i decisió públics permanents.